

Teran tomirlar

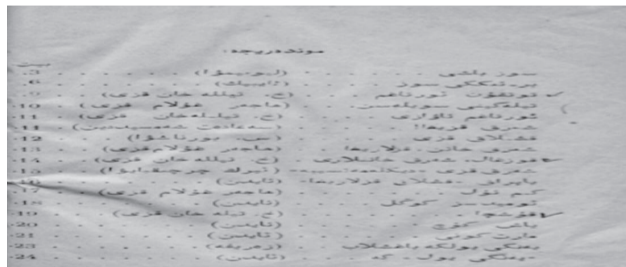
XX ASR BOSHLARIDA O'ZBEK YOSH SHOIRALARINING ILK TO'PLAMI

Ijod – ijodkor uslubi va uning ruhiy dunyosi aks etgan betakror jarayon. Bizga ijodkor biografiyasidan tortib davr ijtimoiy va adabiy hayoti haqida muayyan tasavvur bera oladigan manba hamdir. XX asr boshlarida ijod qilgan shoirlarning ijodiy merosi “O'zbek yosh shoirlari”, “Go'zal yozgichlar”, “Adabiyot parchalari” kabi majmua va to'plamlarda nashr qilinib, o'sha davr adabiy muhiti, adabiy tur va janrlardagi an'anaviylik va novatorlikning o'ziga xosligini belgilashda muhim manbalardir.

1926-yili adabiyotshunos olim Oybek tomonidan “Erk kuylari” nomi ostida o'zbek yosh shoirlarining she'rlaridan tashkil topgan mo'jaz to'plam nashr qilingan bo'lib, bunda ijod namunalari keltirilgan shoirlar ijodi alohida tadqiq etilishga muhtoj. Garchi bu she'rlarda davr ijtimoiy hayoti aks etgan bo'lsa-da, ular orasida obrazlarga boy she'rlar ham borki, ularni tadqiq va tahlil etish orqali Uvaysiy, Nodira, Dilshodi Barno, Anbar Otin, Mahzuna, Samarbonu kabi shoirlar ijodidan qolishmaydigan iste'dodli shoirlar yetishib chiqqaniga guvoh bo'lasiz.

Shoirlar ijodida barmoq va sochma vaznlarning o'ziga xos yangicha uslubi yaqqol ko'zga tashlanadi. Ular dard-u hasratlari, faryod, his-tuyg'ularini she'rga solishgan. To'g'ri, she'rlarda ba'zi kamchiliklar ham bor. Biroq bu holat, Oybek aytganidek, adabiy muhit, adabiy ta'sir va davr adabiyotidagi yangilanishlar bilan bog'liq. Ayni davrda shakl va adabiy turga oid qonuniyatlar qat'iy belgilanmagan edi. Tabiiyki, bu kamchiliklar fikrlar teranlashgani sayin tuzatiladi. Oybek shundan umidlanib, adabiyot yangilanayotganiga ishora qiladi. Adabiyotning yangilanishi, yashab qolishi, takomillashishi yosh shoir va shoirlar iste'dodiga bog'liq ekanligini ta'kidlaydi.

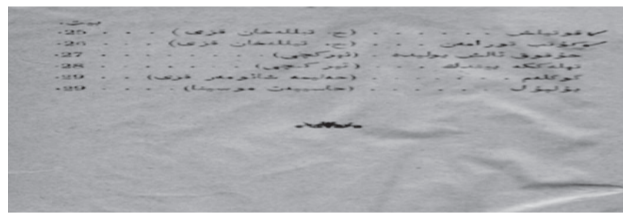
“Erk kuylari” to'plamiga so'zboshi yozgan S.Lyubimova O'zbekistondagi ayollarning ahvoli haligacha og'ir ekanligi, she'rlardagi erkka talpinayotgan xotin-qizlar dard-u hasratini baytlar misolida tahlilga tortadi. Qizlarning otalari, akalariga murojaati tarzida berilgan she'rlarni taqdim qiladi. Shoirlar she'rlarini tahlil qilish asnosida ulardagi bosh g'oya, jaholatdan qutulishning yagona yo'li sifatida ilm olish ekanligini xulosa sifatida keltiradi. S.Lyubimova “bu kitobchadagi she'rlar yozg'anlarning o'zlaridir, ular o'zbek turmushidagi birinchi inqilobchilardir” deya she'rlardagi lirik qahramon shoirlarning o'zi ekanligiga ishora qiladi.

Oybek to'plamning tuzilishi borasida alohida to'xtaladi: o'quvchi qizlar uchun ularning ruhiyatiga mos she'riy asarlar yo'qligi sabab bu to'plam tuzilganini ta'kidlaydi. To'plamga kirgan aksariyat she'rlar xotin-qizlar jurnali – “Yangi yo'l”da bosilib chiqqan. To'plam bu yo'ldagi dastlabki qadam sifatida birinchi kitob tarzida nashr qilingan. Bugungi kunga kelib “Erk kuylari” to'plami qayta nashr qilindi.

“Yangi yo'l” xotin-qizlar jurnali bo'lib, har sonida uzluksiz ravishda takrorlanib turuvchi 10 dan ortiq rukndan tarkib topgan. Har rukn xotin-qizlarning turli jabhalardagi hayotidan ma'lumot beruvchi materialarni yoritgan.

Jurnalning 1926-yil 1-sonida “Ikki dunyo kurashi”, “Lenin va xotin-qizlar”, “Qonli yakshanbaning paydo bo'lishi”, “Yangi yanvar va ishchilar ahvoli”, “Kun botishidagi voqealarga bir nazar”, “Chet ellarda” kabi ijtimoiy-siyosiy maqolalar, “Erk kuychisi”, “Yoshlar kuchi”, “Yetakchi” kabi she'rlar, “Hoy qiz” sarlavhali sochma she'r, “So'nggi dard” nomli hikoya, “Pomir bo'ylarida”, “Yer islohoti ham xotin-qizlar”, “Amaliy hujum”, “Vaqt emasmu?”, “Butun O'zbekiston muxbirlari kengash majlisi”, “Mehnatkash xotinlar uchun yaslalar juda foydalidir...” kabi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy yangiliklardan iborat maqolalar, xabarlar bosilib chiqqan. Xususan, “Chet ellarda” nomli rukn jurnalning barcha sonida keltirilgan. Bunda xitoy, hind, afrika ayoli kabi turli millat vakillarining hayoti va faoliyati bilan bog'liq ilmiy va ijtimoiy yangiliklar berib borilgan. Jurnalda xotin-qizlar uchun turli fan sohalari: tibbiyot, matematika, geometriya kabi fanlarda ilmiy dalillardan iborat yangiliklarning berilishi ularning savodli bo'lishi bilan birga dunyo yangiliklaridan bahramand bo'lishiga imkon yaratgan. Xususan, tibbiyotning

amaliy natijalarini o'zida aks ettirgan turli rasmlar, qo'llanmalar qishloq xotin-qizlari uchun muhim ma'lumot ekanligiga urg'u berilgan. Emlash va uning oqibatlarini o'zida aks ettiruvchi rasmlar xotin-qizlarning tibbiy ko'nikmalarini shakllantirishdagi dastlabki qadamlardan biri sifatida muntazam berib borilgan.

Jurnalda maxsus “Adabiyot” ruknida shoirlarning she'riy va nasriy asarlari bosilib chiqqan(Jurnalning ba'zi sonlarida “Adabiyot”, ba'zi sonlarida “Adabiyot bo'limi” nomlari bilan keltiriladi). Jurnalning 1926-yil 1-soni “Adabiyot” ruknida G'arib taxallusi bilan ijod qilgan ijodkorning “Erk kuychisi” hamda shoira Matlubaning “Yoshlar kuchi” she'ri da'vat shaklida zamona xotin-qizlarining ahvolidan xabar beradi. Ayniqsa, “Erk kuychisi” she'ridagi mohiyat erkinlikka intiluvchi yoshlar uchun madhiya yanglig' o'ziga xos ifoda va obrazga ega:

*Kulib turg'an shu chog'dag'i,
Ko'ngillarning, ey yo'lichisi,
Shodliq to'lg'an bu bog'dag'i
Ayt kuyingni, erk kuychisi!*

*Har tarafga to'lqun ketdi,
Bu nurlu kun kelib yetdi.
Erking berib yana aytdi,
Ayt kuyingni, erk kuychisi!*

*Xotin-qizda na hol edi?
Haqliq kiymin endi kiydi.
Yashnab, kulib, yana dedi:
Ayt kuyingni, erk kuychisi!*

*Biz birlikda to'lg'anarmiz,
Kuying tinglab, erk olamiz.
Sevinch gulin ham taqarmiz,
Ayt kuyingni, erk kuychisi!*

*Na umidlar to'lib-toshmish,
Ko'ngil go'zal o'yga oshmish.
Totli kuying nash'a sochmish,
Ayt kuyingni, erk kuychisi!*

Lirik qahramon erk kuychisidan kuyini chalishini, bu kuy insonlar qalbiga umid berishini, kuyning sehidan erkni tuyishini, qalblar to'lg'onishini ishonch bilan ta'kidlaydi. She'rdagi o'ziga xos o'ynoqlik ohangdagi betakrorlikni ta'minlab bergan. “Ayt kuyingni, erk kuychisi” misrasining naqorat tarzida kelishi esa takrordagi musiqiylik bilan birga ta'kidni ifodalab turibdi. Baytlar zamiriga singdirilgan “ko'ngil kuychisi”, “sevinch guli”, “nurlu kun”, “haqliq kiyimi” kabi istioraviy ifodalar ijodkor uslubi bilan birga she'r badiiyatini oshirishga xizmat qilgan. Shu sabab she'rdagi ohang va mohiyat Oybek tomonidan tuzilgan to'plam uchun sarlavha vazifasini o'tagan.

Jurnalning adabiyotga oid ruknida bir qancha hikoya, she'r va felyetonlar bosilib chiqqan, ular orasida tarjima qilingan hikoyalar ham bor. Bu ruknda bosilgan badiiy parchalar X.Tillaxonova, Hojar G'ulom qizi, Saodat Shamsiddin, S.Burnoshova, Erk Chirchiqboyeva, Oydin, Zarifa, Erkchi, Halima Shoumar qizi, Xosiyat Musino, Nurtoy, Komil Alif, Semurg', Madrahim qizi, Mahbuba Rahim qizi, G'arib, Sayyora, Davron, Muazzama, M.Dilovar qizi, Kavkab, Mirtemir, G'ayraty, M.Tojizoda, Borjon, Ibrohim Usmoniy, Yog'du, Z.Sobiriy, T.Sa'diy, Erktoy, Onaxon, Habiba, Gulbek, Nasrullo Oxunov, Qosimjon Hoshimiy, Zarif Bashir kabi shoir, shoirlar qalamiga mansub. Ba'zi ijodkorlar taxallusidagi majozni qo'shtirmoqqa olgan holda keltirgan. Xususan, “Nurtoy”, “Davron”, “Gulbek”, “Erktoy” kabi. Jurnalga kiritilgan she'rlar turli mavzularda bo'lsa-da, ularni erk, ozodlik, ma'rifatga intilish, xotin-qizlar hayoti, da'vat mavzusi birlashtirib turadi.

Jurnalning 1927-yil 1-sonida:

– “Hoy qizlar”(Kavkab), “Yosh kashshof qizlar”(Madrahim qizi);

1927-yil 2-sonida:

– “Qo'ying, quvnasin”(Mahbuba Rahim qizi), “Paranji”(G'arib);

1927-yil 3-sonida:

– “Sakkizinchi mart”(Sayyora), “Mart kuni”(Muazzama), “Olg'a”(M.Dilovar qizi), “Tog' qizi”(Mirtemir), “Kashshof qiz”(Kavkab);

1927-yil 4-sonida:

– “Yatima”(Sayyora), “Yana qizg'a”(Mirtemir), “Bahor”(Mahbuba Rahim qizi), “Tilak”(Dilshod (Narimov nomidagi texnikum o'quvchisi ekanligi qayd etilgan));

1927-yil 5-sonida:

– “Ochil”(M.Tojizoda), “Erk gullari”(muallifi keltirilmagan. Xotin-qizlar bilim yurtini bitirib chiqqanlarga bag'ishlab yozilgan);

1927-yil 6-sonida:

– “Nechun?”(Onaxon), “Qahramonlar”(Sayyora);

1927-yil 7-sonida:

– “Kashshof qizg'a”(Erktoy), “Tilagim yo'lida”(M.Rahim qizi);

1927-yil 8-sonida:

– “Erk”(Davron), “Erkin qiz”, “Haqiqat kalomi”(Usmon (muxbirlarga bag'ishlangan));

1927-yil 9-sonida:

– “Yosh g'uncha”(Yog'du), “Nash'ali kunlarda”(Usmon), “Ochilg'an gul”(Davron);

1927-yil 10-11-sonlarida:

– “Yangi yo'l”(Gulbek), “Paranji qizg'a”(Mahbuba Rahim qizi), “Kashshof so'zi”(Usmoniy), “Ochilg'anlar”(Gulbek);

1927-yil 12-sonida:

– “Qizil oy”(Z.Sobiriy), “Munavvarxon”(Davron), “Nash'ali bog'da”(Yog'du) kabi she'rlar bosilgan.

Undan tashqari, jurnalning 1927-yilgi sonida “So'nggi dard” nomli “turmush hikoyasi” izohi bilan ozarboyjonchadan Semurg' muallifligi ostida, “Tilanchi xotun” nomli G'ayraty tomonidan, “Hind qizi” nomli Borjon muallifligida, “To'lg'un oy” sarlavhali Davron muallifligi ostida, “Nuxoy” sarlavhali “ikki yatim Xitoy turmushidan” izohi va Borjon muallifligida, Habibaning “Ikki g'uncha”, Rafiqovanning “Tog' qizi”, T.Sa'diyning “fojeiy hikoya” tarzida keltirilgan “Ozodliq qurboni” sarlavhali hikoyalari bosilib chiqqan. Bu hikoyalarning aksariyatida ma'rifatsiz hayot, albatta, jaholatga mahkum ekanligi, bugungi baxtsizlikning asosiy sabablaridan biri ilmsizlik, beparvolik ekanligi g'oyalari ilgari surilgan.

(Davomi 12-betda.)